

**ŻYCIORYSY
KIEROWNICTWA DZIAŁAŃ
NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH
OKRĘGU WILEŃSKIEGO
W LATACH 1939 – 1945**

Warszawa 2008-08-29

Formatował, opatrzył fotografiami i do druku przygotował
Janusz Bohdanowicz „Czortek”
Korekta: Ewa Chyża-Dunowska

Adres kontaktowy: Janusz Bohdanowicz
02-647 Warszawa ul. Bachmacka 4 m. 66
Tel. 22-854-05-23, kom.662-249-166
E-mail: janusz40@poczta.onet.pl

SPIS TREŚCI

- 1 . Por. cc. ADAM BORYCZKA Tońko”, „Brona”, „Broniewski”, „Pług”, „Socha”
2. Mjr WINCENTY CHRZĄSZCZEWSKI „Kruk”, „Wincenty”, „Janusz”, „Ksawery”
3. BOSMAN JAN CZERWIŃSKI „Żuk”
4. JERZY BOHDAN PIOTR DOBRZAŃSKI „Maciej”, „Irwid”
5. ZYGMUNT JÓZEF FEDOROWICZ „Albin”, „Józef”, „Pani Maria”
6. Kpt. GRACJAN FRÓG „Szczerbiec”, „Sulisław”, „Góral”
7. Mjr STANISŁAW HEILMAN "Wileńczyk", "Tomasz"
8. STANISŁAW KIAŁKA "Bolesław", "Drzewica", "Jelonek". "Szarotka", "Ślęczek"
9. Ppor. KAZIMIERZ KRAUZE "Wawrzecki”, "Kumiel"
10. Ppłk LUBOSŁAW KRZESZOWSKI "Ludwik"
11. Ppłk ALEKSANDER KRZYŻANOWSKI "Wilk", "Dziemido", "Smętek", "Andrzej Wesołowski"
12. ks. KAZIMIERZ KUCHARSKI "Szczepan"
13. Płk dypl. JULIAN KULIKOWSKI „Witold”, „Drohimirski”, „Ryngraf"
14. Ppłk dypl. ANTONI OLECHNOWICZ „Pohorecki”, „Meteor”, „Kurkowski”, „Lawicz”, „Krzysztof”, „Roman Wrzeski"
15. Mjr dypl. MIECZYŚLAW POTOCKI „Węgielny”, „Krzemień"
16. Por. JERZY ROŻAŁOWSKI „Gozdawa”
17. Ppłk NIKODEM SULIK „Ładyna”, „Karol Sarnowski”, „Jodko"
18. Por. WILHELM TUPIKOWSKI „Wilhelm”

Por. cc. ADAM BORYCZKA

„Tońko”, „Brona”, „Broniewski”, „Pług”, „Socha”

Urodził się 18 września 1913 r. we wsi Wierzchosławice pod Tarnowem w rodzinie średniorolnego chłopca. W latach 1921-1934 uczęszczał do szkoły powszechnej i gimnazjum w Tarnowie, tam też w 1934 roku otrzymał świadectwo dojrzałości. Powołany do wojska w 1935 r. ukończył Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy Piechoty w Krakowie i otrzymał przydział do 16. pułku piechoty w Tarnowie. Po zwolnieniu z wojska od 1936 r. do września 1939 r. pracował w Państwowej Fabryce Związków Azotowych w Mościcach. W styczniu 1937 r. został awansowany do stopnia ppor. rezerwy.

We wrześniu 1939 r. zgłosił się na ochotnika do wojska i został skierowany do rodzimego 16. pp., który znajdował się w składzie Armii „Kraków”. Po wycofaniu się wraz z pułkiem pod Lwów, 9 września pod Janowem, podczas obrony mostu w czasie niemieckiego nalotu bombowego, został ranny. Jednak udało mu się przekroczyć granicę rumuńską, gdzie został internowany. W obozie organizował przerzuty internowanych żołnierzy polskich do Francji. W styczniu 1940 roku poprzez Jugosławię i Grecję także trafił do Francji. Przydzielony do 9 pp. dowodził plutonem ckm w walkach obronnych w Bretanii podczas wycofywania się w rejon wybrzeża atlantyckiego. W Anglii otrzymał przydział do 4. Brygady Kadrowej Strzelców, późniejszej Brygady Spadochronowej dowodzonej przez płk Stanisława Sosabowskiego. Po ukończeniu zajęć specjalistycznych zgłosił się na ochotnika do służby podziemnej w kraju.

Dnia 9 kwietnia 1942 r. w sześciuosobowej grupie dowodzonej przez por. dypl. Teodora Cetysa „Wikinga”, (późniejszego szefa sztabu Oddziałów Okręgów Wileńskiego i Nowogródzkiego) zrzucony został do Kraju, na lądowisko pod Łowiczem. W maju tegoż roku został skierowany

na V Odcinek "Wachlarza" w pobliżu granicy z Łotwą gdzie organizował dywersję, dowodząc zespołami, które uderzały m.in. na linie kolejowe na Łotwie i Białorusi. Niszczył wojskowe transporty niemieckie. Po rozwiązaniu w marcu 1943 r. „Wachlarza” został przydzielony do Okręgu Wileńskiego. Przyjąwszy pseudonim „Brona" został mianowany dowódcą Kedywu. Organizował przerzuty materiałów wybuchowych i likwidację agentów gestapo. Pełnił także obowiązki kuriera do Komendy Głównej AK.

W lipcu 1943 r. "Brona" został ciężko ranny podczas ucieczki z obławy zastawionej w mieszkaniu konspiracyjnym, z którego szczęśliwie uszedł. Pod koniec sierpnia 1943 roku, jako „spalony” na terenie miasta, pod zmienionym pseudonimem „Tońko”, zorganizował oddział partyzancki w Puszczy Rudnickiej. Po połączeniu się z oddziałem „Błyskawica” w marcu 1944 r. Stanowiły one podstawę formowania 6. Brygady Partyzanckiej podporządkowanej bezpośrednio Komendzie Okręgu pod dowództwem mjr Franciszka Koprowskiego „Konara” z zastępcą por. Adamem Boryczką. Oddział ten stoczył szereg walk. Podczas zdobywania miejscowości Ostrowiec bronionej przez Niemców i Litwinów w dniu 1 kwietnia 1944 r., „Tońko" ponownie został ciężko ranny i zmuszony był opuścić oddział udając się na leczenie..

W początkach czerwca, wrócił do Brygady. Uczestniczył m.in. w uderzeniu na niemiecki węzeł obronny w Kaszetach, natomiast 7 lipca, po walkach o Wilno, uwolnił w Szwajcarach eskortowaną przez Wehrmacht kolumnę jeńców. Po akcji „Ostra Brama” i późniejszym aresztowaniu dowódców oddziałów polowych i Komendy Okręgu, część 6. Brygady dowodzona przez „Tońkę", przenieśli się do Puszczy Rudnickiej, gdzie podjęła dalszą działalność jako oddział pod nazwą „Solcza”.

Oddział ten pod koniec września rozkazem Komendanta Okręgu został rozwiązany. Sam „Tońko” wrócił do Wilna i został powołany od lutego 1945 r. na szefa Oddziału III Komendy Okręgu Wileńsko-Nowogródzkiego. W kwietniu osobiście nawiązał kontakt z Komendą Główną Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj w tym z gen. „Nilem" - Emilem Fieldorfem. W maju 1945 r. zgodnie z rozkazem wyjechał do Białegostoku celem zorganizowania punktów odbiorczych dla przedzierających się z Wileńszczyzny oddziałów partyzanckich.

Po przeniesieniu się Komendy Okręgu Wileńskiego wraz kadrową siatką konspiracyjną do Warszawy, w dalszym ciągu pełnił obowiązki szefa Oddziału III Komendy. W grudniu 1945 roku zdecydował się przedrzeć na Zachód. Zwolniony z funkcji sztabowych w Okręgu

Wileńskim przez ppłk Olechnowicza, jako kurier wyjechał do Niemiec i Francji. Po powrocie do Anglii wrócił do służby w Brygadzie Spadochronowej, już w stopniu kapitana. Do grudnia 1947 r. służył w Polskim Korpusie Rozmieszczenia i Przysposobienia. Jednocześnie zgłosił się do dalszej aktywnej służby. W charakterze kuriera Delegatury WiN za granicą przebywał kilkakrotnie na terenie kraju, nie wiedząc o prowokacji organizowanej przez UBP w ramach tzw. V Komendy WiN-u. W dniu 13 czerwca 1954 r., gdy po raz kolejny przekraczał granicę, został koło Gubina aresztowany.

Wojskowy Sąd Garnizonowy w Warszawie 28 maja 1955 r. orzekł karę śmierci z utratą praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na zawsze oraz przepadek mienia. Został trzykrotnie skazany na karę śmierci (za: posiadanie broni, szpiegostwo i współpracę z Niemcami). Rada Państwa decyzją z 14 października 1955 r. skorzystała z prawa łaski, zamieniając karę śmierci na karę dożywotniego więzienia.

Śledztwo, proces, pobyt w więzieniach nie zachwiały jego niezłomnej postawy - nie wniósł o złagodzenie wyroku. Wystąpienia żołnierzy AK i bliskiej rodziny o skrócenie wyroku pozostawały bez odpowiedzi. Nie odniosły też skutków starania obrońcy Władysława Siły – Nowickiego. Wolność odzyskał dopiero 29 listopada 1967 r. ułaskawiony decyzją Rady Państwa.

Po wyjściu na wolność wiele zdołał na rzecz upamiętnienia zmagania Armii Krajowej na Wileńszczyźnie. Był inicjatorem fundacji sztandaru Okręgu Wileńskiego. Przy jego wybitnym zaangażowaniu, wmurowano na zewnętrznych ścianach kościoła św. Boromeusza w Warszawie tablice epitafijne poległych w walkach na Kresach Wschodnich bądź z reżimem po wojnie za działalność niepodległościową oraz pomordowanym w Katyniu. Był pomysłodawcą i realizatorem ustanowienia pamiątkowego krzyża WiN. W wielu poczynaniach kierował się troską o eksponowanie niepodległościowych dokonań Ziemi Wileńskiej, w którą, jak mawiał, dwukrotnie wsiąkła jego krew.

Zmarł 30 kwietnia 1988 r. w Warszawie gdzie został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. Nie doczekał wolnej i niepodległej Polski, o którą walczył od 1939 r. W dniu 10 grudnia 1991 r. na wniosek Związku Kombatantów RP Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie unieważnił wyrok z 21 maja 1955 r. uzasadniając, iż czyny za które został skazany związane były z działalnością na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego.

Opracował Olgierd Christa

Mjr WINCENTY CHRZĄSZCZEWSKI

„Kruk”, „Wincenty”, „Janusz”, „Ksawery”

Syn Antoniego Ludwika, ziemianina, i Zofii z Kwiatkowskich, urodził się 4 marca 1903 roku w Jastrzębińcach na Kijowszczyźnie. W 1921 roku ukończył 7-klasową polską szkołę średnią w Humaniu, po czym przybył do Warszawy i wstąpił do Warszawskiej Szkoły Podchorążych. Po ukończeniu rocznego kursu i równoczesnym zdaniu matury został zakwalifikowany do Oficerskiej Szkoły Kawalerii w Grudziądzu. Po jej ukończeniu w 1923 roku został wcielony jako podporucznik do 1 Pułku Ułanów Krechowieckich. Kolejne awanse uzyskał: w 1928 - na porucznika, w 1937 - na rotmistrza.

W kampanii wrześniowej 1939 roku wziął udział jako dowódca szwadronu w 1 pułku ułanów. Był oficerem sztabowym w Grupie Kawalerii gen. Podhorskiego i dowódcą szwadronu w Grupie Kawalerii płk Tarnasiewicza. Uczestniczył w boju z armią sowiecką pod Kodziowcami w rejonie Sopoćkiń. 23/24 września 1939 roku został internowany na Litwie. W końcu grudnia uciekł z obozu w Rakiszkach i przedostał się do Wilna, gdzie przystąpił do SZP-ZWZ. Otrzymał zadanie zorganizowania przerzutu osób przez granicę litewsko-łotewską, a we wrześniu 1940 roku został mianowany zastępcą do spraw wojskowych komendanta Podokręgu Kowno. W marcu 1941 roku został aresztowany wraz z innymi członkami kierownictwa Podokręgu i osadzony w więzieniu w Kownie. Po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej był ewakuowany z grupą więźniów do Mińska, a stamtąd w kierunku Czerwienia. Uszedł

szczęśliwie z życiem z krwawej masakry dokonanej na więźniach podczas marszu na tej trasie i udał się do Wilna.

Od lipca 1941 roku do jesieni 1942 roku działał w Podokręgu Kowno jak p.o. komendanta, a następnie, gdy komendantem został Polak z Litwy dr Adam Dowgird, objął funkcję jego zastępcy do spraw wojskowych, a równocześnie - inspektora nowo utworzonego Inspektoratu „E”. 11 listopada 1943 roku został awansowany na majora.

Na początku marca 1944 roku został aresztowany przez gestapo i osadzony w obozie w Prowieniszkach, gdzie przebywał aż do zbliżenia się frontu i wycofania się Niemców.

W drugiej połowie lipca 1944 roku wrócił do Wilna i włączył się do pracy konspiracyjnej kierowanej przez kolejnych komendantów Okręgu - ppłk Kulikowskiego „Ryngrafa” i mjr Heilmana „Wileńczyka”, będąc członkiem sztabu odpowiedzialnym za Podokręg Kowno.

Od kwietnia 1945 roku był zastępcą i szefem sztabu mjr Olechnowicza „Pohoreckiego”, ostatniego komendanta Okręgu w okresie likwidacyjnym. Po jego wyjeździe do Warszawy w połowie czerwca 1945 roku kontynuował pracę nad ostateczną likwidacją struktur Okręgu. Szczególną jego troską była ewakuacja z Wileńszczyzny, a także z Litwy Kowieńskiej, żołnierzy AK, zwłaszcza działających jeszcze w oddziałach samoobrony. Czynna była nadal komórka legalizacyjna AK zaopatrująca "spalonych" akowców w lewe dokumenty ewakuacyjne, dzięki czemu do kolejnych transportów odjeżdżających za linię Curzona dołączano po kilkunastu podopiecznych Chrząszczewskiego.

Po miesięcznej zaledwie działalności likwidacyjnej został 18 lipca 1945 roku aresztowany przez NKWD i skazany na 10 lat łagrów. Po odbyciu pełnej kary przyjechał do Polski we wrześniu 1955 roku. W latach 1956-1968, tj. do przejścia na emeryturę, pracował na kierowniczych stanowiskach administracyjnych w PAN w Warszawie. Zmarł 28 września 1989 roku.

Opracował Longin Tomasz

Bosman JAN CZERWIŃSKI

ps. „Żuk”

Urodził się 01.02.1902 r. w Petersburgu. Tam ukończył szkołę średnią. W roku 1922 wraz z rodziną wrócił do Polski. W latach 1923 i 1924 uczył się w Szkole Marynarki Wojennej w Świeciu i Tczewie. W stopniu bosmana przeszedł do rezerwy i zamieszkał na Wileńszczyźnie. W Wilnie ukończył kurs z zakresu ekonomii.

Od 1926 do 1939 roku pracował na stanowisku sekretarza w gminach : Podbrzezie, Rudniki i Olkieniki. W okresie wojny mieszkał w Skorbucianach. W 1941 roku zaprzysiężony został w Związku Walki Zbrojnej i otrzymał zadanie tworzenia komórek konspiracyjnych na północnych obrzeżach Puszczy Rudnickiej.

W lipcu 1943 r. na polecenie kpt. Jerzego Bronikowskiego ps. „Czarny Jan”, objął dowództwo nad powołanym Oddziałem Partyzanckim przyjmując pseudonim „Żuk”. Oddział przeszedł ponownie do konspiracji w połowie grudnia 1943 r. na skutek bardzo silnych represji okupantów. W początkach lutego 1944 roku, na bazie powołanego powtórnie z konspiracji Oddziału oraz dołączenia, wraz z kilkunastoma żołnierzami, por. Wilhelma Tupikowskiego ps. „Wilhelm” powstała 7. Brygada, w której otrzymał stanowisko adiutanta, jednocześnie prowadzącego sprawy wywiadu.

Po rozbrojeniu żołnierzy Brygady przez wojska NKWD 18-go lipca 1944 roku, nie zdradzając stopnia ani zajmowanego w oddziale stanowiska, poprzez obozy w Miednikach Królewskich i Kaługę trafił do obozu pracy leśnej. Z obozu zdołał zbiec w sierpniu 1945 r. i dotrzeć na

Wileńszczyznę skąd w ramach przesiedleń wyjechał z rodziną do Kraju. Pracował jako księgowy w Warszawie i następnie w Przemyślu. Zmarł w Warszawie 03.09.1953 r. i został pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Wólce Węglowej.

Opracował Janusz Bohdanowicz

JERZY BOHDAN PIOTR DOBRZAŃSKI

„Maciej”, „Irwid”

Urodził się 3 października 1889 roku w Warszawie, syn Antoniego i Zofii z Rudnickich. Uczęszczał do IV gimnazjum w Warszawie. W 1905 roku był członkiem szkolnego komitetu strajkowego, a od 1909 roku członkiem PPS. W latach 1909-1914 odbył studia medyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. Od lipca 1914 roku był lekarzem w wojsku rosyjskim, półtora roku spędził zaś w niewoli niemieckiej. W 1918 roku wrócił do kraju, w latach 1919-1923 służył w Wojsku Polskim jako lekarz, pod koniec jako lekarz naczelny 3 pac w Wilnie. Od 1923 roku do 15 listopada 1939 roku był ordynatorem oddziału ginekologicznego w szpitalu kolejowym na Wilczej Łapie, od 1933 roku zaś także prezesem Wileńskiego Towarzystwa Ginekologicznego. Prowadził wspólnie z dr Aliną Erdmanową prywatną klinikę położniczo-ginekologiczną przy al. Róż 2. W latach 1927-1934 był radnym miejskim, wiceprezesem Wileńskiego Kuratorium nad Ociemniałymi, długoletnim prezesem robotniczych klubów sportowych i członkiem władz TUR.

Po przyłączeniu Wilna do Litwy od listopada 1939 roku do czerwca 1940 roku był członkiem prezydium Komitetu Polskiego. Od listopada 1939 roku działał w konspiracji niepodległościowej, początkowo w Akcji Ludowej, później w ZWZ - AK. Od stycznia 1940 roku był członkiem Rady Wojewódzkiej przy Komendzie Okręgu ZWZ z ramienia PPS-WRN, a od jesieni 1942 roku - Konwentu Stronnictw Politycznych. Członek BIP, redaktor podziemnego pisma "Niepodległość". Organizator i przewodniczący Wileńskiej Koncentracji Demokratycznej, od jesieni 1943 roku członek Kierownictwa Walki Podziemnej. Bliski współpracownik i mąż zaufania komendanta Okręgu Wileńskiego AK ppłk Krzyżanowskiego „Wilka”. Od czerwca 1943 roku był zastępcą Delegata

Rządu na Okręg Wileński, od czerwca 1944 roku do czerwca 1945 roku Delegatem Rządu. Został aresztowany 30 maja 1945 roku i skazany na 20 lat katorgi, przebywał w Workucie.

W 1956 roku został zwolniony z dalszego odbywania kary i na początku 1957 roku wrócił do kraju. Zamieszkał we Wrocławiu, gdzie podjął pracę jako lekarz w przychodni kolejowej. 30 września 1962 roku przeszedł na emeryturę, jednak nadal pracował jako lekarz w niepełnym wymiarze godzin. Zmarł 29 kwietnia 1970 r. został pochowany na cmentarzu Grabiszyńskim.

Opracował Login Tomaszewski

ZYGMUNT JÓZEF FEDOROWICZ

„Albin”, „Józef”, „Pani Maria”

Urodził się 11 marca 1889 roku w Warszawie, syn Karola i Anny. Ukończył gimnazjum E. Konopczyńskiego w 1908 roku. W 1909 roku był więziony za pracę oświatową wśród robotników. W roku akademickim 1909-1910 studiował na Wydziale Matematyczno-Filozoficznym Uniwersytetu Luovain w Belgii, w latach 1911-1914 na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1914 roku prowadził z ramienia Kasy im. J. Mianowskiego badania fauny w okolicach Wilna, następnie uczył w szkołach prywatnych w Wilnie. W czasie okupacji niemieckiej Wilna w 1916 roku był członkiem Komitetu Polskiego.

W 1919 roku uzyskał doktorat filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1920 roku był wicedyrektorem Departamentu Oświaty Litwy Środkowej, w 1921 roku rzeczoznawcą w rokowaniach polskolitewskich w Brukseli, następnie dyrektorem Gimnazjum Zygmunta Augusta w Wilnie oraz pierwszym wicemarszałkiem Sejmu Wileńskiego. Od 1922 roku był wizytatorem szkół na terenie Okręgu Szkolnego Wileńskiego, naczelnikiem wydziału Kuratorium, a od 1927 roku ponownie wizytatorem. Członek i działacz Stronnictwa Narodowego. Z dniem 31 maja 1931 roku, w wieku lat 42, został przeniesiony w stan spoczynku ze względów politycznych.

Nie brał udziału w kampanii wrześniowej. Na początku marca 1942 roku został mianowany Delegatem Rządu na Okręg Wileński, przybierając pseudonim "Albin". Był członkiem Kierownictwa Walki Cywilnej, a następnie Kierownictwa Walki Podziemnej, współdziałając ściśle z

Komendą Okręgu Wileńskiego AK, jak również z ciałem doradczym Delegatury - Konwentem Stronnictw Politycznych.

Aresztowany został przez NKWD 30 sierpnia 1944 roku i skazany na 10 lat łagrów. Do kraju wrócił w grudniu 1955 roku i zamieszkał w Warszawie. Do przejścia na emeryturę w sierpniu 1960 roku pracował jako adiunkt w Instytucie Zoologii PAN, a będąc emerytem kontynuował pracę naukowo-badawczą w zakresie historii zoologii w Polsce. Autor licznych prac naukowych. Zmarł 3 lutego 1973 roku.

Opracował Longin Tomaszewski

Kpt. GRACJAN FRÓG

„Szczerbiec”, „Sulisław”, „Góral”

Urodził się 8 grudnia 1911 r. we wsi Laskówka woj. lwowskie. Ojciec Stanisław (nauczyciel), matka Bronisława z Pawłowskich. Po uzyskaniu w 1930 r. matury, zdał egzamin do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej. W 1933 r. mianowany został podporucznikiem i dostał przydział do 2 Pułku Strzelców Podhalańskich w Sanoku, w 1935 r. zaś w stopniu porucznika skierowany został do Centrum Wyszkożenia Oficerów Broni Pancernej w Modlinie. Po kursie służył kolejno w 4. Bat. Panc. w Brześciu, w 7. Bat. Panc. w Grodnie, od wiosny 1939 r. zaś w 33. Dywizjonie Samochodów Pancernych w Wilnie. Zawarł związek małżeński z Janiną Szemiot Pofoczańską. Kampanię wrześniową odbył jako d-ca szwadronu technicznego Dywizjonu Pancernego Wileńskiej Brygady Kawalerii. Pod Tomaszowem Lubelskim dostał się do niewoli, skąd uciekł i wrócił do Wilna.

Od października 1939 r. działał w konspiracyjnym kole pułkowym. Wiosną 1941 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu. W pierwszych dniach wojny niemiecko-sowieckiej uwolniony został przez polskich kolejarzy z transportu do ZSRR. Wrócił do pracy konspiracyjnej w dzielnicy Wilno Śródmieście pod ps. "Sulisław". We wrześniu 1943 r. utworzył oddział partyzancki AK w okolicy Sużan, przybierając ps. „Góral” a następnie „Szczerbiec”.

Dzięki wybitnym zdolnościom organizacyjnym dowódcy, oddział już jako 3. Brygada Partyzancka, w okresie walk o Wilno stanowił jednostkę

w sile dobrze wyszkolonego i uzbrojonego batalionu, liczącego około 700. żołnierzy. W okresie działań partyzanckich Brygada odnosiła znaczne sukcesy w opanowaniu rozległego terenu. Likwidowano jednostki wojskowe i policyjne oraz administrację okupanta, chroniąc miejscową ludność.

13 maja 1944 r. został ranny w bitwie pod Murowaną Oszmianką. Za dowodzenie Brygadą w walkach o Wilno, awansowany został do stopnia kapitana. Podczas odprawy w dniu 17 lipca 1944 r. w Boguszech został aresztowany wraz z grupą oficerów AK. Więziony w Wilnie, następnie internowany w obozach w Riazaniu i Diagilewie, z którego uciekł w marcu 1946 r. Pod nazwiskiem Czesław Leśniewski repatriował się z Wilna do Łodzi. Aresztowany 10 lipca 1948 r. pod zarzutem działalności w Ośrodku Mobilizacyjnym Okręgu Wileńskiego AK. W dniu 13 listopada 1950 r. wyrokiem Wojskowego Sądu w Warszawie skazany został na karę śmierci za działalność w okresie okupacji. Wyrok zatwierdzony przez Najwyższy Sąd Wojskowy został wykonany w dniu 11 maja 1951 r. W postępowaniu rehabilitacyjnym uniewinniony 17 stycznia 1959 r. Symboliczny grób "Szczerbca" znajduje się na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Opracowali Zygmunt Kłosiński, Olgierd Christa

Mjr STANISŁAW HEILMAN

"Wileńczyk", "Tomasz"

Urodził się 8 listopada 1894 roku w Błazowej, pow. rzeszowski, syn Antoniego. Ukończył w 1911 roku 7 klas Gimnazjum św. Jacka w Krakowie, w 1913 roku przeszedł zaś kurs dla urzędników pocztowych i następnie pełnił służbę na poczcie jako oficjent. Po wybuchu I wojny światowej, w sierpniu 1914 roku, zgłosił się do Legionu Wschodniego, a po jego rozwiązaniu w końcu września tegoż roku został wcielony do armii austriackiej, w której służył aż do upadku Austrii.

Od listopada 1918 roku w stopniu porucznika pełnił służbę w 5 ppLeg. w Wilnie, brał udział w kampanii lwowskiej i wojnie polsko-bolszewickiej. W 1922 roku zdał egzamin maturalny, 15 sierpnia 1924 roku został awansowany na kapitana i przydzielony do dowództwa 1 DPLeg. jako I oficer sztabu. W latach 1924-1928 odbywał służbę w 5 ppLeg., następnie uczęszczał do Wyższej Szkoły Wojennej, którą ukończył w 1931 roku. Jako kapitan dyplomowany był w latach 1931-1932 oficerem sztabu KOP, w okresie 1933-1937 służył znów w 5 ppLeg., a w 1934 roku został awansowany na majora dyplomowanego. Brał udział w kampanii 1939 roku, lecz brak jest danych o przydziale i pełnionej funkcji.

Do ZWZ w Okręgu Wileńskim wstąpił w końcu 1941 roku i objął funkcję szefa Oddziału I, a od września 1942 roku - Oddziału IV (kwatermistrza). Po utworzeniu sztabu polowego Dowództwa Oddziałów Armii Krajowej połączonych Okręgów Wilno i Nowogródek, w czerwcu 1944 roku pozostał w sztabie ppłk Krzeszowskiego "Ludwika" (w mieście). Był przewidziany w obsadzie organizacji "Nie" po wkroczeniu wojsk sowieckich. Na przełomie czerwca i lipca przebywał na odprawie

organizacji "Nie" w Komendzie Głównej w Warszawie i dlatego nie wziął udziału w operacji "Ostra Brama". Wrócił do Wilna w drugiej połowie lipca, już po aresztowaniu oficerów AK. Został szefem sztabu kolejnego komendanta Okręgu Wileńskiego ppłk Kulikowskiego "Ryngrafa", a po jego aresztowaniu 8 stycznia 1945 roku objął funkcję komendanta. Przystąpił do odtwarzania zerwanych struktur, lecz na rozkaz KG AK wydał 18 lutego 1945 roku rozkaz wykonawczy rozwiązujący Armię Krajową w Okręgu Wileńsko-Nowogródzkim. Nie dokończył działań likwidacyjnych wskutek aresztowania 27 marca 1945 roku. Został skazany 29 sierpnia 1945 roku na 15 lat katorgi. Zmarł w Workucie 16 września 1947 roku.

Opracował Longin Tomaszewski

STANISŁAW KIAŁKA

"Bolesław", "Drzewica", "Jelonek", "Szarotka", "Ślęczek"

Urodził się 7 września 1911 w Słupi Kapitulnej k. Rawicza jako syn Felicjana rolnika, powstańca wielkopolskiego i Katarzyny z Jaśkiewiczów. W 1928 roku zgłosił się do zakonu jezuitów w Kaliszu, w 1934 roku zdał egzamin maturalny w Pińsku, zaś w 1937 roku został skierowany do Wilna, gdzie podjął studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Stefana Batorego, by w przyszłości uczyć w którymś z jezuickich gimnazjów. We wrześniu 1939 roku za zgodą władz zakonnych wstąpił ochotniczo do wojska i wyruszył na front jako żołnierz 261 kompanii sanitarnej. W chwili wkroczenia wojsk sowieckich jego kompania znajdowała się pod Lwowem, a po jego kapitulacji Kiałka uniknął niewoli i przedostał się w pierwszych dniach października do Wilna.

W okupowanym Wilnie ks. Kazimierz Kucharski zaangażował Kiałkę do pracy konspiracyjnej, powierzając mu z upoważnienia Dowództwa Wojewódzkiego SZP zorganizowanie i prowadzenie komórki legalizacyjnej zaopatrującej zagrożonych ludzi podziemia w niezbędne dokumenty osobowe. Równocześnie, na wniosek ppłk Nikodema Sulika, władze zakonne zgodziły się oddelegować go do wyłącznej dyspozycji Dowództwa Wojewódzkiego SZP, przy czym jednak nie przestał on być członkiem zakonu jezuitów. Legalizacją kierował do lutego 1942 roku. Komórka ta wyprodukowała tysiące różnych dokumentów, które uchroniły wiele osób od aresztowań lub deportacji, zaś w pierwszym półroczu 1940 roku umożliwiły licznej grupie oficerów broni technicznych wyjazd na Zachód do formujących się tam Polskich Sił Zbrojnych.

Ppłk Aleksander Krzyżanowski, który po aresztowaniu w kwietniu 1941 roku ppłk Sulika przejął obowiązki komendanta Okręgu

Wileńskiego, wysoko oceniając talent organizatorski i skuteczność działania Kiałki, awansował go na początku 1942 roku do stopnia podporucznika czasu wojny, mianował swym adiutantem i powierzył mu zorganizowanie służb kwatermistrzowskich. Pełniąc obowiązki kwatermistrza wykazał się ogromną pomysłowością i inicjatywą. Spośród wielu jego osiągnięć można wymienić:

Zorganizowanie w Warszawie bazy zaopatrzeniowej Okręgu Wileńskiego z własną obsadą, własnymi lokalami do spotkań i noclegów, magazynami itp.

Montaż komórki "Przerzut" zajmującej się dostawą broni, materiałów i sprzętu z Warszawy do Wilna oraz z Wilna do oddziałów i baz w terenie.

Zorganizowanie grupy technicznej, która zbudowała w Wilnie i terenie kilkadziesiąt zakonspirowanych magazynów oraz liczne skrytki dla ludzi, na broń, pocztę i dokumenty.

Zmontowanie komórki zwanej "Grupą Perkun", produkującej granaty, miny, bomby termitowe itp.

Zaopatrywanie w broń, środki transportu itp. bez uciekania się do dywersji bojowej, między innymi drogą zakupu.

Poza działalnością kwatermistrzowską wykonywał Kiałka na polecenie Komendy Okręgu zadania specjalne, między innymi: był organizatorem komórki dywersyjnej i egzekutywy, która w styczniu 1943 roku została wcielona do Kedywu; współpracował przy organizowaniu Kursu Młodszych Dowódców; zajmował się uporządkowaniem spraw finansowych Okręgu, powołując w tym celu komisję rewizyjną, zakładając skarbiec, biorąc udział w układaniu budżetu i dokonując rozliczeń dla Komendy Głównej; wszystkie sprawy finansowe Okręgu pozostawały w jego gestii do maja 1944 roku.

We wrześniu 1942 roku przekazał zorganizowane przez siebie komórki nowo mianowanemu szefowi Oddziału IV, mjr dypl. Stanisławowi Heilmanowi, a równocześnie otrzymał nominację na jego zastępcę, co w praktyce oznaczało kontynuowanie dotychczasowych obowiązków. W pierwszych dniach czerwca 1944 roku przygotował i osobiście przeprowadził wyjście z Wilna sztabu polowego połączonych sił AK Okręgu Wileńskiego i Nowogródzkiego do nowego miejsca postoju w Dziewieniszkach. Podczas boju o Wilno 7 lipca 1944 roku znajdował się w pobliżu "Wilka" na stanowisku dowodzenia, w pierwszej linii natarcia (został wtedy ranny w rękę).

17 lipca 1944 roku miało miejsce podstępne aresztowanie przez Rosjan polskiego dowództwa i internowanie żołnierzy AK skoncentrowanych pod Wilnem. Kiałka nie dał się internować i po powrocie do Wilna włączył się ponownie do działalności konspiracyjnej, lecz już na początku lutego 1945 roku wpadł w ręce NKWD i 29 sierpnia został skazany w grupie 15 działaczy wileńskiego podziemia na 15 lat katorgi, skróconej później do 11 lat, które spędził w Workucie. Do kraju wrócił w grudniu 1956 roku i osiedlił się we Wrocławiu. Wkrótce wystąpił do władz zakonu jezuitów o zwolnienie z zobowiązań wynikających z niższych święceń kapłańskich i ślubów zakonnych, ponieważ nie czuł się na siłach, by po tylu przeżyciach wojennych i latach łagrów dokończyć przerwane studia teologiczne i od nowa wdrażyć się do życia we wspólnocie zakonnej. Zgodę uzyskał i przeszedł do stanu świeckiego. Od lutego 1957 roku aż do przejścia na emeryturę w 1976 roku pracował w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych jako nauczyciel zawodu w specjalności sztukatorskiej, a od 1969 roku był równocześnie kierownikiem warsztatu sztukatorskiego w Katedrze Rzeźby.

Poza pracą zawodową był zaangażowanym działaczem społecznym. Włożył wiele wysiłku w gromadzenie materiałów dotyczących dziejów Okręgu Wileńskiego AK. Zgromadzone przez niego dokumenty, relacje, wspomnienia i opracowania wzbogaciły zbiory wrocławskiego Ossolineum, stanowiąc cenne źródło dla historyków. Z małżeństwa zawartego w 1958 roku z Wandą Cejkówną pozostawił syna Aleksandra (ur. w 1959 r.). Stanisław Kiałka zmarł 30 maja 1980 roku. Jako członek Komendy Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej należał do najbardziej zasłużonych dla Wilna działaczy niepodległościowych.

Opracował Longin Tomaszewski

Ppor. KAZIMIERZ KRAUZE

"Wawrzecki", "Kumiel"

Urodził się 1 sierpnia 1916 r. w Lipowcu (Rosja). W 1924 r. repatriował się z rodzicami do Polski. Maturę uzyskał w czerwcu 1935 r. w Wilnie. Służbę wojskową odbył w Dywizyjnym Kursie Podchorążych Rezerwy przy 76 p.p. w Grodnie w latach 1937/38, po czym wstąpił do Szkoły Podchorążych Piechoty w Komorowie koło Ostrowi Mazowieckiej. W sierpniu 1939 roku został przydzielony do 36 p.p. Legii Akademickiej w Warszawie. Jako z-ca d-cy plutonu w kolejnym rzucie organizacyjnym tego pułku uczestniczył w tworzeniu kolejnych pododdziałów z napływających rezerwistów. W początkach września 1939 r. pułk otrzymawszy nazwę 1-go pułku Obrony Pragi, zajął odcinek obrony na Pradze od cmentarza Bródnowskiego do ul. Podskarbińskiej a kompania kapitana Michała Karczewskiego, w której zastępcą d-cy plutonu był Kazimierz Krauze - zajęła stanowisko obronne w rejonie wiaduktu Radzymińskiego z m.p. dowódcy kompanii - w szkole powszechnej przy ul. Otwockiej, niedaleko bazyliki. W drugiej połowie września, według nie potwierdzonej na piśmie, lecz zakomunikowanej ustnie przez dowódcę kompanii informacji - wszyscy podchorążowie służby zawodowej zostali awansowani do stopnia podporucznika, w tym też Kazimierz Krauze. Po kapitulacji stolicy K. Krauze uniknął niewoli, przez dwa miesiące ukrywał się w Warszawie, a w końcu listopada 1939 r. przedostał się na Wileńszczyznę i osiadł w powiecie brasławskim. W lipcu 1941 r. wstąpił do Związku Walki Zbrojnej - zwerbowany przez Henryka Trabszo "Kiemlicza" - późniejszego dowódcę plutonu Osłony V-go Odcinka „Wachlarza”. Po rozwiązaniu „Wachlarza” pełnił obowiązki dowódcy 26-

go Ośrodka Dywersyjno-Partyzanckiego, a następnie, od marca 1944 roku był dowódcą pierwszego oddziału partyzanckiego AK na Ziemi Braślowskiej, tzw. Oddziału Leśnego Nr 85. W maju 1944 r. objął dowództwo 24 Partyzanckiej Brygady AK Dryświaty, utworzonej na bazie OL-85.

W lipcu 1944 r. został aresztowany przez wkraczającą Armię Czerwoną i wywieziony do łagrów (Kaługa, Riazan, Diagilewo, Czepowiec, Brześć) skąd wrócił do kraju 14 kwietnia 1948 r. W październiku 1950 r. został aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa, oskarżony z art.2 dekretu z 31 sierpnia 1944 r. "o wymiarze kary dla faszystowsko-hitlerowskich zbrodniarzy winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną i jeńcami oraz dla zdrajców Narodu Polskiego" (Dz. U. Nr 69 poz.337 z 15.12.1946 r. z późn. zmianami) i skazany na 8 lat więzienia, utratę mienia i pozbawienia praw obywatelskich na przeciąg 5 lat. Z więzienia wyszedł 23.01.1955 r. W wyniku rewizji nadzwyczajnej zgłoszonej za pośrednictwem Rzecznika Praw Obywatelskich prof. Ewy Łętowskiej, Sąd Najwyższy w Warszawie w składzie 7 sędziów na posiedzeniu w dniu 20 lipca 1988 r. zmienił zaskarżony wyrok i uniewinnił Kazimierza Krauzego od przypisanych mu zaskarżonych wyrokami czynów. Z rodziny Kazimierza Krauze wstąpili do ZWZ-AK: ojciec por. rez. 23 pułku ułanów, Michał Krauze "Kalina" i siostra Zofia ps. "Igła". Dom rodziny Krauze w Mejsztach stał się jednym z aktywniejszych punktów oparcia Związku Walki Zbrojnej - Armii Krajowej na Ziemi Braślowskiej.

Opracował Olgierd Christa

Ppłk LUBOSŁAW KRZESZOWSKI

"Ludwik"

Syn Mieczysława, pułkownika armii carskiej i Maksymiliany z Bujalskich, urodził się 5 kwietnia 1897 roku w Ciechanowie. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w Warszawie rozpoczął w 1915 roku studia ekonomiczne w Instytucie Handlowym w Kijowie, przerwane w 1916 roku powołaniem do wojska i odkomenderowaniem do Drugiej Peterhofskiej Szkoły Chorążych (Praporszczyków). Po jej ukończeniu w maju 1917 roku w stopniu chorążego otrzymał przydział do 21 Pułku Strzelców Syberyjskich, zaś jesienią tegoż roku wstąpił do I Korpusu Polskich gen. Dowbora-Muśnickiego, gdzie był dowódcą kompanii osłony sztabu 3 Dywizji gen. W. Iwaskiewicza-Rudoszańskiego. Po rozwiązaniu Korpusu przedostał się do kraju i w listopadzie 1918 roku zaciągnął się w stopniu podporucznika do Wojska Polskiego.

W latach 1918-1921 służył w 2 pac w Chełmie, gdzie w 1920 roku awansował na porucznika zaś w okresie 1922-1928 był wykładowcą w Oficerskiej Szkole Artylerii w Toruniu (awansując w 1925 roku z kolei na kapitana). W latach 1928-1938 odbywał służbę w 18 pal w Ostrowi Mazowieckiej (otrzymując w 1935 roku awans na majora) a w 1938-1939 został ponownie wykładowcą, tym razem w Szkole Strzelca w Centrum Wyszkozenia Artylerii w Toruniu. We wrześniu 1939 roku otrzymał dowództwo Ośrodka Zapasowego 24 pal w Tarnopolu.

Po zakończeniu działań wojennych w kampanii wrześniowej 1939 roku przybył do Warszawy, gdzie na przełomie listopada i grudnia przystąpił do grupy konspiracyjnej o nazwie Organizacja Wojskowa "Wilki" (OWW), niechętniej ze względów politycznych Związki Walki Zbrojnej. Pełnił tam funkcję szefa sztabu, a po przyłączeniu do OWW grupy "Unia" pełnił

ją nadal w sztabie połączonych organizacji. Po wcieleniu OWW w 1942 roku do AK, został awansowany do stopnia podpułkownika (starszeństwo od 15 sierpnia 1942 roku) i skierowany przez gen. Grota-Roweckiego do Wilna. Przybył tam na początku września i został mianowany szefem sztabu, a równocześnie zastępcą komendanta Okręgu Wileńskiego AK ppłk Krzyżanowskiego "Wilka". Nosił odtąd pseudonim "Ludwik". Obowiązki szefa sztabu sprawował do czerwca 1944 roku, po czym w związku z połączeniem Okręgu Wileńskiego i Nowogródzkiego i objęciem komendy nad połączonymi Okręgami przez "Wilka", został mianowany komendantem Okręgu Wileńskiego, natomiast komendantem Okręgu Nowogródzkiego został ppłk dypl. Adam Szydłowski "Poleszuk".

Równocześnie KG AK wyznaczyła "Ludwika" na komendanta ściśle tajnej organizacji "Nie", mającej pozostać w konspiracji w warunkach ewentualnej nowej okupacji sowieckiej. W czasie trwania operacji "Ostra Brama" przebywał w Wilnie z zadaniem koordynowania działań bojowych miejskich oddziałów AK. Po zakończeniu walk o Wilno, gdy wydawało się, że w wyniku rozmów komendanta "Wilka" z dowódcą 3 Frontu Białoruskiego gen. Czerniachowskim dojdzie do utworzenia z oddziałów AK korpusu mającego walczyć u boku Armii Czerwonej przeciw Niemcom, "Ludwik" na rozkaz "Wilka" ujawnił się wobec dowództwa sowieckiego, przez co została przekreślona możliwość uruchomienia organizacji "Nie".

17 lipca 1944 roku "Ludwik" został, podobnie jak "Wilk" i pozostali oficerowie AK, podstępnie aresztowany i osadzony w więzieniu śledczym NKWD. W przeciwieństwie jednak do nich, wyraził zgodę na podjęcie służby w armii dowodzonej przez gen. Berlinga. Odbił kilka rozmów z gen. Sierowem i 16 grudnia został odstawiony sowieckim samolotem do Białegostoku. Przebywał później krótko w Lublinie, a w styczniu 1945 roku zaczął pełnić służbę w Ludowym Wojsku Polskim w randze pułkownika. W 1950 roku przeszedł w stan spoczynku. Zmarł w Warszawie 21 marca 1965 roku.

Opracował Longin Tomaszewski

Ppłk ALEKSANDER KRZYŻANOWSKI

"Wilk", "Dziemido", "Smętek", "Andrzej Wesołowski"

Urodził się 18 lutego 1895 roku w Brańsku (woj. białostockie), jako syn Jakuba, kolejarza, i Zofii z Knobelsdorfów. Gimnazjum ukończył w 1916 roku w Petersburgu, a następnie został powołany do armii rosyjskiej. Ukończył przyspieszony kurs szkoły artylerii i w stopniu chorążego walczył na froncie niemieckim w 18 Syberyjskim Dywizjonie Artylerii Polowej. W październiku 1917 roku wstąpił do I Korpusu Polskiego gen. J. Dowbór-Muśnickiego, a po jego rozwiązaniu w maju 1918 roku przedostał się do Warszawy i w stopniu podporucznika artylerii został przyjęty do Wojska Polskiego. Po odbyciu kursu w Szkole Oficerskiej w Dęblinie i Rembertowie, brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej w 3 i 1 pułkach artylerii ciężkiej, awansując w 1919 roku na porucznika. Służył kolejno w pułkach artylerii w Bydgoszczy, Prużanie, Tarnopolu i Skierniewicach. W 1924 roku został awansowany na kapitana, w 1934 roku zaś na majora.

Kampanię wrześniową 1939 roku odbył jako dowódca dywizjonu w 26 pułku w składzie 26 DP Armii "Poznań". W październiku przybył do Warszawy i wstąpił do SZP. W listopadzie został wysłany z jej ramienia wraz z płk Gaładykiem i ppłk Sulikiem do Wilna (wcielonego do Litwy) z zadaniem zorganizowania tam dowództwa wojewódzkiego SZP, przemianowanej na wiosnę 1940 roku na ZWZ. Każdy z trzech emisariuszy wędrował oddzielnie, przy czym płk Gaładyk został zatrzymany przez litewską straż graniczną i internowany zaś ppłk Sulik znalazł się w Wilnie na początku grudnia i objął stanowisko dowódcy wojewódzkiego, natomiast mjr Krzyżanowski został mianowany

kwatremistrzem, a od kwietnia - zastępcą ppłk Sulika i szefem sztabu. Wszedł również do Rady Wojewódzkiej. 22 stycznia 1941 roku został awansowany na podpułkownika.

Po aresztowaniu ppłk Sulika 13 kwietnia 1941 roku, ppłk Krzyżanowski przejął obowiązki komendanta Okręgu Wileńskiego. W okresie okupacji niemieckiej, tj. od drugiej połowy czerwca 1941 roku, organizacja ZWZ-AK na Wileńszczyźnie rozbudowywała się liczebnie, przygotowując się do rozstrzygającego wystąpienia zbrojnego w chwili wycofywania się Niemców. Ppłk Krzyżanowski współpracował od marca 1942 roku z nowo powołaną Okręgową Delegaturą Rządu, a od lata 1943 roku uczestniczył w Kierownictwie Walki Podziemnej.

Od wiosny 1943 roku powstawały w Okręgu Wileńskim oddziały partyzanckie AK podporządkowane Kedywowi i Inspektorom terenowym. Na przestrzeni roku oddziały te zwane brygadami opanowały znaczne połacie Wileńszczyzny, wypierając policję i administrację litewską, a także załogi niemieckie, które skupiły się w punktach oporu przy węzłach kolejowych i w większych miejscowościach. Brygady AK odnosiły znaczne sukcesy w walce z litewskimi oddziałami dowodzonymi przez gen. Plechavičiusa, utworzonymi dla zwalczania polskiej partyzantki, a ostatecznie rozwiązanymi przez Niemców, gdy poniosły klęskę w Murowanej Oszmiance w połowie kwietnia 1944 roku.

Ppłk Krzyżanowski podejmował próby uzgodnienia współdziałania AK z partyzantką sowiecką, jednak bez powodzenia.

12 lipca 1944 roku KG AK zatwierdziła zaproponowaną przez niego operację "Ostra Brama", której zadaniem miało być samodzielne opanowanie Wilna połączonymi siłami AK Okręgu Wileńskiego i Nowogródzkiego. Nad ranem 7 lipca dwa zgrupowania AK złożone z brygad wileńskich i batalionów nowogródzkich uderzyły od wschodu na miasto bronione przez silną załogę niemiecką. W czasie trwania akcji Krzyżanowski znajdował się w pierwszej linii natarcia. Uderzenie nie powiodło się wskutek miażdżącej przewagi sił niemieckich, jednak gdy nadeszły wojska sowieckie, część oddziałów AK kontynuowała u ich boku walkę, dając swój wkład w wyparcie Niemców z Wilna.

Po zakończeniu walki o Wilno 13 lipca, Krzyżanowski podjął rozmowy z dowództwem 3 Frontu Białoruskiego, ujawniając się za zgodą KG AK - jako generał o nazwisku Kulczycki. Zaproponował utworzenie polskiego korpusu, który byłby podporządkowany taktycznie dowództwu sowieckiemu, a politycznie podlegałby prawowitemu rządowi RP. Zaproszony 17 lipca do kwatery gen. Czerniachowskiego, rzekomo w celu

sfinalizowania porozumienia, został podstępnie aresztowany. Oficerowie liniowi AK, zwołani na odprawę do Bogusz, zostali wieczorem tegoż dnia również aresztowani, a polskie oddziały skoncentrowane w rejonie Miedniki-Turgiele-Taboryszki, otoczone przez sowieckie jednostki pancerne, rozbrojone i internowane.

Krzyżanowski przebywał w więzieniach w Wilnie i Moskwie oraz w obozach w Diagilewie i Griazowcu. 28 września 1944 roku podczas pobytu w więzieniu w Wilnie, został mianowany pułkownikiem. W sierpniu 1947 roku uciekł wraz z mjr Aleksandrem Wasilewskim z Griazowca i dotarł do Wilna, gdzie został ponownie zatrzymany. Już w listopadzie 1947 roku został zwolniony i skierowany do kraju. W marcu 1948 roku podjął pracę na stanowisku dyrektora Bazy Zaopatrzeniowej Przemysłu Roszarniczego w Pakości, a 3 lipca został aresztowany przez UB w Poznaniu, gdzie przebywał służbowo, i osadzony w więzieniu na Rakowieckiej. Wyczerpany trzyletnim śledztwem, schorowany, zmarł w szpitalu więziennym 29 września 1951 roku. Staraniem towarzyszy broni z wileńskiego AK prochy Krzyżanowskiego zostały ekshumowane i 27 kwietnia 1957 roku uroczystie złożone w kwaterze Armii Krajowej na cmentarzu wojskowym na Powązkach. We wrześniu 1994 roku Krzyżanowski został pośmiertnie mianowany generałem brygady.

Opracował Longin Tomaszewski

ks. KAZIMIERZ KUCHARSKI

"Szczepan"

Urodzony 30 listopada 1894 roku w Starej Wsi na Rzeszowszczyźnie jako syn Józefa, rolnika, i Anny Szmyd. Po ukończeniu 4 klas gimnazjum w Sanoku wstąpił w 1910 roku do nowicjatu jezuitów. Maturę zdał w 1916 roku w Chyrowie, w latach 1918-1922 studiował filozofię i teologię, z przerwą na czas wojny 1920 roku, w czasie której wraz z grupą kleryków pełnił w Wojsku Polskim ochotniczą służbę sanitarną. Po otrzymaniu święceń kapłańskich doksztalał się dalej, ucząc równocześnie w szkołach jezuickich w Chyrowie i Pińsku, a od 1925 roku w gimnazjum w Wilnie. Rozpoczął w tym czasie studia polonistyczne na USB i w 1936 roku doktoryzował się pod kierunkiem prof. Stanisława Pigionia, broniąc pracę pt. Twórczość literacka Stanisława Chofoniewskiego. W Gimnazjum oo. Jezuitów uczył języka polskiego, literatury polskiej i propedeutyki filozofii. Poświęcał się pracy społeczno - charytatywnej, organizując opiekę nad chorymi i biednymi. Otaczał opieką szkoły wiejskie w okolicy jeziora Narocz i wileńską szkołę dla dzieci opóźnionych w rozwoju. Dążąc do złagodzenia tarć narodowościowych, urządził spotkanie młodzieży polskiej i litewskiej. Zorganizował nową korporację akademicką "Concordia". W czasie zamieszek studenckich w 1936 roku na tle akcji "numerus clausus" był rozjemcą w rokowaniach przedstawicieli studentów z władzami uniwersytetu. Ogłaszał artykuły na tematy aktualne w "Słowie", "Alma Mater Vilnensis", "Pax" i innych pismach. Był znakomitym kaznodzieją i uznawanym powszechnie autorytetem moralnym. Przeprowadzona w 1935 roku przez "Express Wileński"

ankieta wykazała, że zajmuje on trzecie miejsce (po biskupie K. Michalkiewiczu i generale L. Żeligowskim) wśród najpopularniejszych mieszkańców miasta.

Po wybuchu wojny 1939 roku założył w Wilnie Towarzystwo Samopomocy Obywatelskiej, prowadząc akcję charytatywną na rzecz uchodźców z zachodnich i centralnych rejonów Polski. Był współorganizatorem i członkiem ścisłego kierownictwa okręgu wileńskiego SZP-ZWZ, którego komendantem był ppłk Nikodem Sulik. Odpowiadał za sprawy finansowe, kierował komórką legalizacji, do której skierował kleryka Stanisława Kiałkę, uczestniczył w wydaniu i redagowaniu podziemnej gazetki "Polska w Walce". Z jego inicjatywy została powołana Rada Wojewódzka, ciało doradcze Komendanta Okręgu, złożone z przedstawicieli różnych ugrupowań politycznych. Latem 1940 roku zorganizował wykonanie, poświęcenie i wysłanie do Anglii sztandaru dla polskich lotników, jako daru społeczeństwa wileńskiego. Uczestniczył stale w okresowych naradach odbywanych u niego w celi klasztornej lub w lokalach konspiracyjnych na mieście, był w pełni zorientowany nie tylko w bieżących, ale także poufnych sprawach ZWZ.

Po aresztowaniu wiosną 1941 roku przez NKWD Komendanta Okręgu ppłk Sulika i innych członków kierownictwa, ks. Kucharski przystąpił do doraźnych działań zabezpieczających istnienie i pracę organizacji. Rozpoczął "ofensywę wydawniczą" prasy podziemnej, by zmniejszyć podejrzenia NKWD w stosunku do aresztowanych. Sam nie zdołał wszakże uniknąć aresztowania, które nastąpiło 25 maja. Po miesięcznym pobycie w więzieniu śledczym, gdzie był poddany badaniom połączonym z torturami, został wywieziony do więzienia w Gorkim. Więzienie opuścił w końcu listopada 1941 roku ze zrujnowanym zdrowiem, po czym, po krótkiej kuracji, pełnił do czerwca 1942 roku obowiązki kapelana Ambasady Polskiej w Kujbyszewie. Na Boże Narodzenie 1941 roku przemawiał przez radio do Polaków rozsianych na terenie Związku Sowieckiego. W czerwcu 1942 roku wstąpił do Armii Polskiej tworzonej przez gen. Andersa i został kapelanem w randze kapitana w Centrum Wyszkożenia we Wreskaja. Po ewakuacji z Rosji pełnił funkcję starszego kapelana II Korpusu w Centrum Wyszkożenia Armii Polskiej na Wschodzie w Khanaquin w Iraku (od sierpnia 1942 do czerwca 1943) i w Gedera w Palestynie (czerwiec 1943-marzec 1944). Po krótkim pobycie w Palestynie otrzymał awans na majora i nominację na starszego kapelana 7. Dywizji Piechoty w San Basilio koło Bari we Włoszech.

Pod koniec sierpnia 1944 roku stan jego zdrowia znacznie się pogorszył. Rozpoczął się jedenastoletni okres walki z czynną gruźlicą, z krótkimi okresami złudnej poprawy i powrotu do pracy kapłańskiej. W tych okresach pracował m.in. w rozgłośni Radia Watykańskiego i w Papieskim Kolegium Polskim w Rzymie. Angażował się w działalność polonijną, podnosił na duchu emigrantów, którzy po latach tułaczki nie mogli wrócić do ojczyzny, miewał odczyty, głosił nauki rekolekcyjne. Nie dająca się wyleczyć choroba zmuszała go do coraz częstszych pobytów w sanatoriach. Mimo cierpień nie poddawał się, a czas spędzony w sanatoriach wykorzystywał na pisanie artykułów do czasopism "Sodalis Marianus" i "Duszpasterz Polski za Granicą". Opublikował obszerne studium Historia poczt polowych Armii Polskiej na Wschodzie. Ks. Kucharski zmarł w sanatorium w Basso del Grappa koło Wenecji 1 października 1956 roku.

Opracował Longin Tomaszewski

Płk dypl. JULIAN KULIKOWSKI

„Witold”, „Drohimirski”, „Ryngraf”

Urodził się 28 stycznia 1893 roku w Muśnikach (woj. wileńskie). Był synem Józefa, ziemianina, i Jadwigi Ludwiki z Andruszkiewiczów. W 1911 roku ukończył 8-klasowe gimnazjum w Petersburgu, w maju 1914 roku zaś został powołany do służby w armii rosyjskiej. W 1915 roku ukończył szkołę chorążych oraz kurs wojenny Akademii Sztabu Generalnego w Tomsku.

W maju 1918 roku wstąpił jako ochotnik do 5. Dywizji Syberyjskiej, 11 listopada 1919 został awansowany na majora. W kwietniu 1920 roku został oddelegowany do Marynarki Wojennej. W latach 1921-1922 pracował w Departamencie Morskim Ministerstwa Spraw Wojskowych. W latach 1922-1925 był dowódcą baonu w 72 pp w Radomiu, przeszedł także kurs Wyższej Szkoły Wojennej. Jako major dyplomowany był kolejno szefem wydziału wyszkoleniowego DOK X Przemyśl, zastępcą dowódcy 58 pp w Poznaniu i szefem Oddziału I DOK III Grodno. 31 maja 1933 roku przeszedł w stan spoczynku. W 1939 roku został ponownie powołany do służby, prawdopodobnie 19 marca 1939 roku awansowany do stopnia podpułkownika. We wrześniu 1939 roku był szefem transportu w Dowództwie Armii "Prusy".

W październiku 1939 roku znalazł się na Wileńszczyźnie, gdzie włączył się do działalności konspiracyjnej, początkowo bez kontaktu z SZP-ZWZ. W marcu 1940 stanął na czele samodzielnej organizacji konspiracyjnej o nazwie Liga Wojenna Walki Zbrojnej. Jesienią 1941 roku nastąpiło włączenie LWWZ do ZWZ, gdzie J. Kulikowski objął funkcję szefa sztabu, a od września 1942 roku - szefa Oddziału I. W czerwcu 1944 roku, po mianowaniu ppłk Krzyżanowskiego "Wilka" komendantem

połączonych okręgów AK Wilno i Nowogródek i wyjściu sztabu polowego Dowództwa Oddziałów AK do Dziewieniszek, pozostał w Wilnie jako szef sztabu i zastępca nowo mianowanego komendanta Okręgu Wileńskiego ppłk Krzeszowski "Ludwika".

Po aresztowaniu 17 lipca 1944 roku „Wilka” i „Ludwika” Kulikowski został komendantem połączonych Okręgów Wilno i Nowogródek. Sam został aresztowany przez NKWD 8 stycznia 1945 roku i skazany 29 sierpnia 1945 roku na 15 lat katorgi. Przebywał w łagrze w Workucie. Do kraju wrócił 13 grudnia 1955 roku i zamieszkał w Warszawie, gdzie zmarł 2 października 1973 roku.

Opracował Longin Tomaszewski

Ppłk dypl. ANTONI OLECHNOWICZ

**„Pohorecki”, „Meteor”, „Kurkowski”,
„Lawicz”, „Krzysztof”, „Roman Wrzeski”**

Antoni Olechnowicz - urodził się 13 czerwca 1905 roku w Marguciszkach, pow. święciański, woj.wileńskie, jako syn Ferdynanda i Felicji z domu Piecewicz. W roku 1926 ukończył gimnazjum w Nowej Wilejce. Po uzyskaniu matury rozpoczął naukę w Szkole Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej, a następnie w Wyższej Szkole Nauk Politycznych związanej z Instytutem Wschodnim w Wilnie, gdzie poznał także Elmirę Korycką, swoją przyszłą żonę. Po uzyskaniu stopnia podporucznika w 1930 roku otrzymał przydział do 5 pp legionów w Wilnie. W roku 1935 zawarł w Nowej Wilejce ślub z Elmirą. Po skierowaniu do służby zawodowej w 5 pułku piechoty w Wilnie otrzymał awans na stopień porucznika w 1932 r.

W latach 1935 do 1937 studiował w Wyższej Szkole Wojennej w Warszawie, którą ukończył w stopniu kapitana dyplomowanego. Kolejno służył w sztabach 20 Dywizji Piechoty w Baranowiczach i 33 Dywizji Piechoty w Grodnie. Podczas kampanii wrześniowej był kwatermistrzem w tej ostatniej pod dowództwem płk Tadeusza Zieleniewskiego. Przeszedł z nią cały, jakże tragiczny szlak bojowy najpierw w składzie Samodzielnej Grupy Operacyjnej "Narew" pod dowództwem gen. bryg. Czesława Młota-Fijałkowskiego, a po rozbiciu dywizji i kapitulacji całego dotychczasowego zgrupowania, wspólnie z płk Zieleniewskim kontynuował walkę z grupą wojsk (złożoną z innych rozbitych jednostek). Po walkach pod Janowem Lubelskim z Niemcami brał udział w kolejnych bitwach, m.in. pod Momotami, tym razem z Armią Czerwoną (30 września

- 1 października 1939). 2 października, po krwawej walce i wyczerpaniu amunicji razem z całym zgrupowaniem został zagarnięty przez wojska sowieckie. Z tej niewoli udało mu się jednak szybko uciec i przedostać się do Wilna. Tam, niemal natychmiast włączył się w ramy powstającego żywiłowo ruchu oporu pod pseudonimem „Meteor”.

W organizacji “Komisariat Rządu” w Wilnie pełnił funkcję szefa Wydziału Wojskowego. W grudniu organizacja ta podporządkowała się Służbie Zwycięstwu Polski przemianowanej następnie w Związek Walki Zbrojnej jako organizacji ogólnokrajowej. Kpt. Olechnowicz mianowany został wtedy szefem Oddziału I-go (operacyjnego) sztabu Dowódcy Wojewódzkiego SZP a następnie Komendanta Okręgu ZWZ ppłk Nikodema Sulika „Ładyny”. Po reorganizacji sztabu, od lipca 1941 r. pełnił funkcję Komendanta Garnizonu miasta Wilna. W drugiej połowie 1942r został przeniesiony na stanowisko Inspektora Inspektoratu “A” obejmującego miasto Wilno i powiat wileńsko-trocki. 11-go listopada 1942 r. otrzymał awans na stopień majora. Po reorganizacji struktur wojskowych Okręgu w kwietniu 1944 r. otrzymał stanowisko Dowódcy I Zgrupowania na czele którego brał udział w akcji „Ostra Brama”. W dniu 8 lipca 1944 r., po incydencie w Popielanach , pomiędzy czołówką sowieckich wojsk pancernych, a Oddziałem Osłony Sztabu I Zgrupowania, wydał rozkaz wycofania się z walk o Wilno, a w wypadku powtarzania się incydentów z wojskami sowieckimi przejścia Oddziałów do konspiracji z zachowaniem broni. Za wydanie tego rozkazu został przez Komendanta Okręgu zawieszony w czynnościach Dowódcy Zgrupowania. Jego działanie okazało się jednak przewidujące.

Po aresztowaniu Komendanta Okręgu, Dowódców Brygad, rozbrojeniu i aresztowaniu przez NKWD żołnierzy, przeszedł ponownie do konspiracji. Mianowany został szefem Oddziału I-go Sztabu Komendy Okręgu. Po aresztowaniu Komendanta Okręgu ppłk Kulikowskiego został szefem sztabu Komendy i zastępcą kolejnego Komendanta mjr Heilmana. 28 marca 1945 r., po aresztowaniu Heilmana, został kolejnym Komendantem Okręgu Wilno. Rozpoczął likwidację działających na Wileńszczyźnie zbrojnych Oddziałów Armii Krajowej (powołanych już po wywiezieniu aresztowanych w lipcu 1944 r. żołnierzy w głąb ZSRR) poprzez przerzucanie ich w całości na tereny Polski centralnej lub demobilizację i wyjazdy ewakuacyjne. Rozpoczął także faktyczną likwidację struktur Okręgu Wileńskiego i Nowogródzkiego AK, zarządzając ewakuację całości sił. W czerwcu 1945 r. wyjechał do Warszawy celem objęcia komendy nad przybyłymi żołnierzami AK,

pozostawiając w Wilnie szefa sztabu mjr Wincentego Chrzęszczewskiego "Kruka". Nawiązawszy bezpośrednią łączność ze Sztabem Naczelnego Wodza, nie rozwiązał Okręgu Wileńskiego, lecz znacznie ograniczył jego działalność, przygotowywał podległe mu struktury do walki o niepodległość. W lutym 1947 roku awansowany został do stopnia podpułkownika.

Aresztowany został 26 czerwca 1948 roku we Wrocławiu, podczas zorganizowanej przez MBP „Akcji X”, skierowanej przeciwko Okręgowi Wileńskiemu (struktury te funkcjonowały także w propagandzie reżimowej jako „Ośrodek Mobilizacyjny Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej” bądź organizacja wywiadowcza "Krzysztofa"). Skazany został w procesie publicznym w 1950 r., na karę śmierci. Wyrok wykonano 8 lutego 1951 roku.

Opracował Piotr Niwiński

Mjr dypl. MIECZYŚLAW POTOCKI

„Węgielny”, „Krzemień”

Urodził się 18 marca 1909 r. w Gomiądzu (obecnie woj. łomżyńskie) jako syn Juliana. Kapitan dyplomowany ze starszeństwem z 19.03.1939, ukończył Wyższą Szkołę Wojenną w Warszawie (XVIII promocja) w sierpniu 1939 r. W czasie kampanii wrześniowej 1939 r. został przydzielony do sztabu Samodzielnej Grupy Operacyjnej "Narew" gen. Młota-Fijałkowskiego. Po zakończonych walkach w dniu 19.09.39 r. został internowany na Litwie w Połędzie. W październiku 1939 r. uciekł z obozu, by przedostać się na Zachód, do formującej się Armii Polskiej we Francji. Mimo wysiłków, na Zachód nie przedostał się i pozostał w Wilnie, wstępując w maju 1940 r. do ZWZ, później AK.

W konspiracji pracował najpierw jako szef sztabu „Pola”, później jako szef Inspektoratu BC. W kwietniu 1944 r., już w stopniu majora, został wyznaczony na dowódcę Zgrupowania Oddziałów Partyzanckich AK nr 2. Dnia 17 lipca 1944 r. został wraz z innymi aresztowany przez NKWD i osadzony w więzieniu śledczym w Wilnie. Po śledztwie został internowany i wywieziony do obozu w głąb ZSRR. W listopadzie 1947 r. wrócił do kraju. W czerwcu 1948 został ponownie aresztowany, tym razem przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego i osadzony w więzieniu śledczym na Mokotowie w Warszawie. W dniu 3 lutego 1950 r. został z więzienia śledczego zwolniony. Zmarł w 1989 roku.

Opracował Longin Tomaszewski

Por. JERZY ROŻAŁOWSKI

„Gozdawa”

Urodził się w Proskurowie (Rosja) 25 stycznia 1912 r. Syn Mieczysława i Jadwigi z domu Klor. Po przyjeździe do Polski zamieszkał na Śląsku. Gimnazjum o profilu matematyczno-przyrodniczym ukończył w Katowicach w roku 1930. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego, które przerwał po powołaniu do wojska dla odbycia służby czynnej. Służbę pełnił w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu od 11.08.1931 do 30.06.1932 roku, po ukończeniu której przyjęty został do Szkoły Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu.

W szkole tej służył w okresie 01.10.1932 do 15.07.1934. Po jej ukończeniu w stopniu podporucznika, otrzymał przydział do 1 Pułku Ułanów Krechowieckich w Augustowie na stanowisko dowódcy plutonu ciężkich karabinów maszynowych. 28.01.1938 r. został przeniesiony na stanowisko dowódcy 2 szwadronu, a 19.03.1938 r. otrzymał awans na stopień porucznika.

Kampanię Wrześniową odbył jako dowódca 2 szwadronu 1 Pułku Ułanów na terenach Prus Wschodnich.

Po rozbiciu jednostki wraz z mjr Chrzęszczewskim i resztkami Pułku dnia 18.09.1939 r. przekroczył granicę Litwy Kowieńskiej i tam został internowany. W końcu 1940 r. zdołał zbiec z obozu. Początkowo ukrywał się na Litwie, a następnie przekradł się do Wilna. Po nawiązaniu kontaktów z Komendą Okręgu Wileńskiego ZWZ, został zaprzysiężony i skierowany do pracy konspiracyjnej w okolicach Wilna. Przyjął wtedy pseudonim „Gozdawa”, którym posługiwał się przez cały okres okupacji. Po uzyskaniu dokumentów na nazwisko Jerzy Porębski, podjął pracę jako

księgowy. Po zajęciu Wileńszczyzny przez Niemców został zatrudniony jako księgowy w zespole majątków będących pod zarządem niemieckim.

Na rozkaz Komendy Okręgu wraz por. Wilhelmem Dietmayerem ps. „Wilczur”, pod kierownictwem kpt. Jerzego Bronikowskiego ps. „Czarny Jan”, zorganizował w Landwarowie Ośrodek Dywersyjno-Partyzancki, którego został kierownikiem. Zdolności organizacyjne kadry dowódczej, zamieszkujący ten teren byli oficerowie i podoficerowie Wojska Polskiego oraz bliskość i dogodność połączeń z Wilnem spowodowały, że w bardzo krótkim czasie Ośrodek ten zaczął odgrywać na tym terenie znaczącą rolę (choćby fakt, że w okresach zagrożeń członkowie Komendy Okręgu poprzez Ośrodek w Landwarowie znajdowali okresowe schronienia).

Por. „Gozdawa” jako komendant Ośrodka Dywersyjno-Partyzanckiego, po czasowym opuszczeniu terenu przez 7. Brygadę „Wilhelma” (udała się na zgrupowanie Armii Krajowej do Taboryszek), powołał oddział partyzancki, składający się z żołnierzy z konspiracji, do ochrony podległego mu terenu przed rabunkami band wychodzących z Puszczy Rudnickiej. Oddział ten stał się następnie kadram, powołanego rozkazem Komendy Okręgu Wileńskiego, Oddziału Partyzanckiego „Gozdawy”.

Po wkroczeniu wojsk sowieckich na tereny Wileńszczyzny i zerwaniu przez Oddział „Gozdawy” łączności z przełożonymi por. Jerzy Rożałowski w porozumieniu z Komendantem 7. Brygady por. Wilhelmem Tupikowskim ps. „Wilhelm” udał się do Wilna celem nawiązania kontaktów z Komendą Okręgu.

Po dotarciu do miasta dnia 11.07.1944 roku, gdzie miał udać się pod znany mu adres kontaktowy przy ul. Szopena (prawdopodobnie na tak zwanym „moście przechodnim” czyli na odcinku od ul. Raduńskiej do Szopena) zaginął. Wszelkie dotychczasowe poszukiwania dotyczące dalszych jego losów nie dały wyników.

Opracował Janusz Bohdanowicz

Ppłk NIKODEM SULIK **„Ładyna”, „Karol Sarnowski”, „Jodko”**

Urodził się 15 sierpnia 1893 roku w Kamiennej Starej w gm. Dąbrowa Białostocka. Podczas I wojny światowej był oficerem piechoty w armii rosyjskiej. W 1918 roku wstąpił do Organizacji Wojskowej Ziemi Grodzieńskiej. Od stycznia 1919 roku pełnił różne funkcje dowódcze w Wojsku Polskim. 1 kwietnia 1919 roku został awansowany na stopień kapitana. Był kolejno dowódcą kompanii Białostockiego Pułku Strzelców, dowódcą kompanii I baonu w I Dywizji Litewsko-Białoruskiej, oficerem sztabu 29 DP w Grodnie, dowódcą kompanii 76 pp, komendantem Centralnej Szkoły Straży Granicznej, kierownikiem UWFIPW w Toruniu, dowódcą baonu 65 pp, dowódcą baonu KOP „Dederkały”, dowódcą baonu KOP „Stołpce”, zastępcą dowódcy pułku KOP „Baranowice”, a następnie dowódcą baonu fortecznego KOP „Sarny”. 1 stycznia 1928 otrzymał awans na majora, zaś 1 stycznia 1935 roku na podpułkownika. W kampanii wrześniowej 1939 roku był dowódcą pułku KOP „Sarny” w Grupie Operacyjnej gen. W. Orlik-Ruckemanna. Po ostatniej bitwie z Armią Czerwoną pod Wytycznem uniknął niewoli i przedostał się do Warszawy, gdzie przystąpił do SZP. W listopadzie 1939 roku na polecenie gen. Karaszewicza-Tokarzewskiego wyruszył z płk J. Gaładykiem i mjr A. Krzyżanowskim do Wilna, dokąd dotarł na początku grudnia. Wobec aresztowania na granicy sowiecko-litewskiej płk Gaładyka, desygnowanego na dowódcę wojewódzkiego SZP w Wilnie, objął tę funkcję, jednak oficjalną nominację na komendanta Okręgu Wileńskiego ZWZ otrzymał dopiero na początku maja 1940 roku.

Aresztowany 13 kwietnia 1941 roku przez NKWD, został przewieziony do Moskwy, gdzie w więzieniu Lefortowo poddany był badaniom połączonym z torturami.

Zwolniony 13 sierpnia 1941 roku, wstąpił do Armii Polskiej organizowanej w ZSRR. Awansowany na pułkownika (ze starszeństwem od 1 lipca 1940 roku), pełnił w niej różne funkcje dowódcze, zaś od czerwca 1943 roku znalazł się na Bliskim Wschodzie, gdzie w Armii Polskiej na Wschodzie i 2 Korpusie Polskim był kolejno dowódcą piechoty dywizyjnej 7 DP, p.o. dowódcy i dowódcą 5 Kresowej Dywizji Piechoty. 1 marca 1944 roku awansował do stopnia generała brygady. Od 11 do 18 maja 1944 roku dowodził 5 Kresową DP w bitwie pod Monte Cassino, następnie brał udział we wszystkich kolejnych bitwach 2 Korpusu we Włoszech. Po wojnie osiedlił się w Anglii. Zmarł w Londynie 14 stycznia 1954 roku i spoczął na cmentarzu w Brompton.

Prochy jego i żony Anieli z Tarasiewiczów zostały przywiezione do Polski i 12 września 1993 roku złożone na cmentarzu w Kamiennej Starej.

Opracował Longin Tomaszewski

Por. WILHELM TUPIKOWSKI

„Wilhelm”

Urodził się 14.09.1912 r. w Wilnie. Ukończył gimnazjum im. Juliusza Słowackiego uzyskując maturę w roku w 1930 r. Następnie rozpoczął studia na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, które szybko przerwał wstępując do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Komorowie. Szkołę ukończył w stopniu podporucznika jako jeden z prymusów w roku 1934. Skierowany został do służby stałej w 6 pułku piechoty Legionów w Wilnie. W 1939 otrzymał awans na stopień porucznika i został dowódcą kompanii.

W wojnie 1939 roku brał udział jako dowódca kompanii, a następnie batalionu 6 pp leg. 13-go września został ranny w bitwie pod Kałuszynem. Będąc w szpitalu uniknął niewoli i po zaleczeniu ran przedostał się do Wilna. Na początku 1940 r. podjął działalność w Kołach Pułkowych a następnie został zaprzysiężony w Związku Walki Zbrojnej. Jako instruktor wyszkolenia służył w Garnizonie miasta Wilna (Dzielnica Antokol).

Na rozkaz Komendy Okręgu Wileńskiego Armii Krajowej, 2-go lutego 1944 r. objął dowództwo nowo powoływanego Oddziału Partyzanckiego pozostającego do tej pory pod dowództwem bosmana Jana Czerwińskiego ps. „Żuk”. Oddział ten następnie został przemianowany na 7. Brygadę.

Brygada otrzymała rozkaz nie opuszczania południowych skrajów Puszczy Rudnickiej i tym samym stanowić miała osłonę tam mieszkającej ludności przed napaściami i rabunkami band sowieckich, które miały w

puszczy swoje bazy. Jednocześnie teren ten był przewidziany na miejsce koncentracji Oddziałów Armii Krajowej w przyszłym planie „Burza”.

Podczas operacji "Ostra Brama" wraz z podległą mu 7. Brygadą wchodzi w skład I Zgrupowania mjr Antoniego Olechnowicza „Pohoreckiego”.

18.07.1944 r., razem z żołnierzami został rozbrojony i aresztowany przez wojska NKWD. Osadzony w Miednikach Królewskich, poszukiwany przez NKWD, zdołał przy pomocy siatki konspiracyjnej i swoich podkomendnych zbiec z obozu. Podjął działalność w odtwarzających się strukturach Komendy Armii Krajowej Okręgu Wileńskiego jako inspektor. Zagrożony aresztowaniem na inne nazwisko otrzymał dokumenty ewakuacyjne i wyjechał do Polski centralnej w styczniu 1945 r. Wstąpił do Wojska Polskiego i brał udział w wojnie z Niemcami. Po otrzymaniu awansu na stopień kapitana w 1945 r. został dowódcą kompanii, następnie batalionu 7. pułku piechoty w 3. dywizji piechoty. 22.04.1945 r. został ranny w walkach pod Bisenthal koło Berlina. Do rezerwy przeszedł w 1953 r. Zmarł w styczniu 1999 r. w Poznaniu i tam został pochowany.

Opracował Janusz Bohdanowicz